

kjer prihaja ljudsko izročilo v najožji dotik s teologijo in umetno poezijo. Problem o »spravi v onostranstvu«, točneje o popolnem odpuščanju nekoč v večnosti (apokatastasis), ki ga Kretzenbacher obravnava v tem svojem predavanju, je v bistvu čisto teološki. Dejstvo je, da sta tako Zahodna kakor Vzhodna Cerkev možnost take »sprave« odklonili — Origena, ki jo je zagovarjal, je zadela obsodba. Toda misel o usmiljenju, ki naposled zmaga nad pravičnostjo, je globoko človeška in zato tudi ljudska. V ljudski pesmi je tudi pri nas protagonist te misli Marija ki grešniku pri sodbi brez obzira do pravičnosti izprosi odpuščanje in s tem zveličanje. To je seveda samo varianta misli o apokatastazi. Ljudske legende imajo predhodnike v delih raznih avtorjev zgodnjega krščanstva od Avgušтина preko »Cesar-ske kronike« iz srede 12. stol. in Nikolaja Tolentinskega do Življenjepisa sv. Brandana. Verjetnost neke apokatastaze so obravnali še v različnih kombinacijah (npr. olajšanje peklenskih muk ob določenih časih, rešitev iz pekla po »posmrtnem« krstu ipd.), med katerimi je cerkveni doktrini še najbliža tista, po kateri Marija kot »mediatrix gratiarum« more doseči, izprositi neke vrste apokatastazo. Misel o dokončnem odpuščanju pa ni poniknila v modificiranih verzijah, ki jih poznamo v ljudskih legendah. Ta misel vznemirja velike duhove še neposredne preteklosti (Dostojevskij) in obseda npr. največjega sodobnega grškega pisatelja Nikosa Kazantsakisa (1882—1957). Le-ta je Kretzenbacherju tudi izhodišče njegovega razpravljanja, ki se skoraj duši v obilju gradiva. Sodobnik na splošno in ne samo narodopisec pa spoznava svojvrstne strani duhovne kulture krščanskega sveta in bo Kretzenbacherju za to brez dvoma hvaležen.

Niko Kuret

DEUTSCHE VOLKSSAGEN, Herausgegeben und erläutert von LEANDER PETZOLDT, Verlag C.H. Beck, München 1970, XVI + 495 str.

Ova zbirka narodnih predaja s njemačkom jezičnog prostora (obuhvativši ne samo njemačke nego i ostale, pa npr. i švicarske predaje s područja njemačkog jezika) uzorno je redigiran pregled klasičnog repertoara njemačkih predajâ zapisanih u 19. i 20. st., informativan stručnjaku a zanimljiv čitaocu iz širih krugova. Doprinnjuju ga sažet i moderno koncipiran uvod, distanciran od sentimentalne nacionalne romantike te napomene o tekstovima s iscrpnom, pretežno njemačkom literaturom, uz dobre kratke sintetičke uvode u svaku skupinu predaja.

Ovoj je zbirci kao jezgra poslužila poznata zbirka Friedricha Rankea *Die deutschen Volkssagen* (izišla u 2 izdanja: 1910. i 1924), koju je Petzoldt znatnije proširo (broj tekstova povećan je od 415 na 690) i rasporedio tekstove po suvremenim načelima. Knjiga je očito namijenjena čitaocima kojima Rankeova zbirka nije pri ruci (inače ne bi imalo svrhe donositi iste tekstove), pa je ozbiljna mana što se iz napomena ne vidi koji sve tekstovi potječu iz Rankeove zbirke i kojim brojevima u njoj odgovaraju (navedeni su prvotni izvori tekstova, sami tekstovi donose se u onome obliku u kojem su bili prvi put publicirani).

Zbirka obuhvaća dominantnim dijelom predaje s mitskom, odnosno demonološkom tematikom. Oni tekstovi kojima je sadržaj pretježnije povijesni (bez obzira da li sadrže ili ne sadrže i mitske motive) veoma su malobrojni, a uz to su i neprijetni jer su razvrstani u grupe kojima je kriterij podjele mitski (od 19 skupina samo se posljednja mala skupina tekstova određuje prema etiološkim i dijelom povijesnim sadržajima). Koliko god je granica među predajama s nadnaravnom mit-

skom i s povijesnom tematikom fluidna, relativna i teško odrediva, ipak bi u zbirci koja želi u cjelini prikazati predaje jednog naroda trebala biti, uz mitsku, uočljiva i povijesna tematika narodnih predaja naprosto zato jer one po važnosti i brojnosti jedva zaostaju za mitskima. Postoje dvije krajnje tendencije u pristupanju povijesnim predajama: one se ili ignoriraju i gledaju samo kroz aspekt mitskih motiva, ili se pak povijesne predaje iscrpljuju suviše naglašenim isticanjem društveno-kritičkih sadržaja, često s njima neprimjerenih klasnih pozicija novijega vremena. Ta druga jednostranost očitavala se manje ili više i u dvjema zbirkama Gisele Burde-Schneidewind (*Herr und Knecht. Antifeudale Sagen aus Mecklenburg*, 1960; *Historische Volkssagen zwischen Elbe und Niederrhein*, 1969), ali te dvije zbirke sadrže dragocjeno obilje tekstova predajâ s povijesnom tematikom, pa je nedostatak što su one u Petzoldtovu izboru tekstova i u autorovim komentarima ignorirane (druga zbirka spomenuta je u bibliografiji, a prva se ni ne spominje).

Kada se ova obuhvatna i pomno probrana zbirka (što ona u svome zadanom okviru nesumnjivo jest) čita iz perspektive jednog drugoga kruga evropske folklorne tradicije, u našem slučaju južnoslavenske, usporedbe se nameću na tri razine: zapaža se ono što je zajedničko (bilo da je općeevropsko, bilo da je zajedničko baš tim tradicijama); zapažaju se, zatim, predaje koje su tematski zajedničke, ali su drugačije oblikovane i vezane uz druge mitske likove; napokon, zapažaju se teme i likovi predajâ kakvih u našoj tradiciji nema. Čini mi se da bi sustavno provedena takva trostrana komparativna analiza dviju tradicija koje međusobnih bliskih kontakata nemaju, mogla mnogo pridonijeti spoznavanju regionalnih specifičnosti usmene tradicije pojedinih sredina a i boljem općem spoznavanju bitnih svojstava usmenih predaja.

Ovaj prikaz, dakako, nema tih pretenzija, ali će neke primjere navesti radi ilustracije.

Među primjerima zajedničkih predaja njemačkih i naših spomenut ću one na široko proširene o pogrešno izgovorenoj vješticijoj formuli (Petzoldt br. 30 i 31; usp. moje *Narodne pripovijetke i predaje Sinjske krajine* u »Narodnoj umjetnosti« 5—6, 1967—68, br. 88 i 89 i napomenu s navedenom literaturom na str. 429), zatim o duši koja putuje u obliku miša, dok čovjek spava, te doživljuje čudnovate pustolovine (P. br. 82, usp. moje *Narodne pripovijetke*, Zgb. 1963, br. 152 i napomenu), o umrloj majci koja se vraća da njeguje dijete (P. br. 119, usp. moje *Nar. prip.*, 1963, br. 145 i nap.), o mokroj košuljici umrlog djeteta (P. br. 127, usp. *Nar. prip.*, 1963, br. 145 i nap.), o mrtvima koji su za života lažno mjerili ili premještali međe (P. br. 134, usp. moje *Istarske narodne priče*, 1959, br. 134 i nap. na str. 218), o čuvanju kože umrloga na njegovu grobu (P. br. 153, usp. *Nar. prip. Sinjske krajine*, br. 12 i nap. na str. 417), o sedmero blizanaca koje majka, sve osim jednoga, namisli pogubiti (P. 290, usp. *Nar. prip.*, 1963, br. 161 i nap.), o podmetnutom djetetu iz roda mitskih bića mjesto pravog djeteta (P. br. 400, 401, usp. *Nar. prip.*, 1963, br. 151 i nap.), o duhovima rudnika (P. br. 407-411, usp. *Istarske nar. priče*, br. 121 i 122 i nap.), o divovima (P. 437-449, usp. *Istarske nar. priče*, br. 101—105 i nap. te V. Palavestra, *Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima*, »Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine«, NS XX—XXI, 1966), o zakopanom blagu (P. br. 519—538, usp. *Istarske nar. priče*, br. 109—118 i nap.; *Nar. prip. i pred. Sinjske krajine*, br. 59—63 i nap. na str. 426; Palavestra, str. 73—76), o alkama koje su, prema tradiciji, u davnini služile za vezivanje brodova (P. br. 553, usp. Palavestra, str. 76).

Umjesto ovih primjera moglo bi se navesti i podosta drugih, no nije nam namjera dati kataloški pregled adekvatnih predaja hrvatskih i srpskih u usporedbi s njemačkima, nego želimo jedino ilustrirati postojanje triju spomenutih razina srodnosti i razlikâ.

Među primjerima predajâ što su tematski doduše zajedničke, ali su oblikovane izrazitije specifično, spomenut ćemo one o Luciferu vezanu lancima, koga kovači simbolično čvršće zakivaju (P. br. 18 i 454), što se u nas odnose ne samo na vruga nego i na prokletoga cara Dukljana; zatim predaje o mûrama, koje su veoma slične našima, ali je za naše mûre karakteristično da se gotovo izjednačuju s vješticama (djevojka — mûra kad se uda postane vješticom) — dok su njemačke vještice bliže čarobnjaštvu, a mûre mitskim bićima (P. br. 84—88, usp. T. Đorđević, *Veštica i vila u našem narodnom verovanju i predanju*, »Srpski etnografski zbornik«, LXVI, 1953, str. 221—236; *Istarske nar. priče*, br. 137—142 i nap.; *Nar. prip. i pred. Sinjske krajine*, br. 90—92 i nap.). Predaje o opsjenaru, hipnotizeru u njemačkoj se tradiciji odnose na vješce, čarobnjake, a u nas se opaža trag viđenih sajamskih opsjena (P. br. 49, usp. »Zbornik za narodni život i običaje«, 26, 1928, str. 271—274, v. i knj. 12, sv. 1, str. 145—146). Usporedba njemačkih »Werwofla« s našim vukodlacima (tj. s ljudima koji se za života mogu pretvarati u vukove — a ne s mrtvima što se vraćaju i plaše a zovu se također vukodlaci) pokazuje karakteristične uzajamne sličnosti i razlike (P. br. 98—102 i 104, usp. *Nar. prip. i pred. Sinjske krajine*, br. 82—84 i nap.). Njemačke predaje o čuvaru pokojnika koji za šalu legne u lijes pa zaista umre (P. br. 196) imaju u nas paralelu u sklopu jednog drugog žanra: kao šaljive pričice bez tragične poante. Vrijedilo bi usporediti njemačke »divlje gospođice« (P. br. 314 i d.) s našim vilama, npr. predaju o ženidbi vilom (P. 319, usp. *Istarske nar. priče*, br. 106 i nap.; *Nar. prip.*, 1963, br. 124; *Nar. prip. i pred. Sinjske krajine*, br. 78 i nap.), kao i njemačke predaje o koboldima i srodnim bićima s našima o maliku, mačiću, tintilinu i sl. (P. br. 413 i d., usp. *Istarske nar. priče*, br. 119—120 i 179 i nap.)

O omiljenim njemačkim patuljcima možemo bez dvoumljenja reći da ih u nas nema (v. P., br. 370—405), no ako razmotrimo što sve patuljci čine, vidjet ćemo da se veoma mnoge njihove funkcije u nas pripisuju vilama. Međutim, predaje o Paracelsusu i Faustu (P. br. 60 i 61), o Perhti (P. br. 160), o Rûbezahlu (P. br. 302), o smrti Velikog Pana (P. br. 332), o rijeci koja traži svoju žrtvu (P. br. 365), o izbavitelju u kolijevci (P. br. 157), o alraunama (P. br. 434 i 435) i dr. hrvatskoj su i srpskoj usmenoj tradiciji nepoznate.

Dodajem na kraju nekoliko pojedinačnih dopuna i primjedbi o nekim napomenama u knjizi.

Ne bih se složila s tumačenjem da predodžba o Werwolfu »izvire iz oblaćenja životinjskih krzna u kultne svrhe« (str. 366), nego su joj vjerojatnije početni izvori bili u vjerovanjima o teriomorfnim precima. Dodajem da Herodot u svojoj »Povijesti« spominje da se u Neurâ — naroda o kojemu se drži da je bio praslavenski — »svaki Neur jedanput godišnje pretvara nekoliko dana u vuka« (v. V. Palavestra, *Naša narodna tradicija i Herodotove zabilješke o Neurima*, »Glasnik Zemaljskog muzeja«, Sarajevo 1963).

U veoma iscrpno navedenoj literaturi mjestimice su neka djela ipak propuštena, što je, naravno, neizbježno i u najpomnije radenim komentarima tako širokoga zahvata. Autor se ograničio pretežnije (ali ne isključivo) na navođenje njemačke lite-

rature; trebalo je ipak spomenuti i pojedina najvažnija djela iz češke, poljske ili slovenske stručne literature, kojih se usmene tradicije prepleću u mnogome s njemačkima — što se vidi i iz nekih tekstova u zbirci.

Uz predaju o zavadi radi granice (P. br. 562) upozorujem na slovensku literaturu: I. Grafenauer, *Der slowenisch — kroatisch — ladinische Anteil an der Grenzlaufsage*, »Alpes Orientales«, II, 1961; M. Matičetov, *Un nuovo anello nelle tradizioni sulla corsa per il confine*, »Schweiz. Archiv f. Völk.«, 1966, 1—2; Matičetov, *Contributi allo studio del tema narrativo Corso per il Confine*, »Ce fastu?«, 44—47, 1968—1971, str. 53—77. Uz tekst o divljem čovjeku (br. 322), pored u knjizi spomenute kraće Grafenauerove rasprave, valjalo bi navesti i ovu: I. Grafenauer, *Slovenska pripovedka o ujetem divjem možu*, »Zgodovinski časopis«, VI—VII, 1952—53. Uz predaje o kralju koji s vojskom spava u pećini (P. br. 209—217): I Grafenauer, *Slovenska pripovedka o kralju Matjažu*, Ljubljana 1951; M. Matičetov, *Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva...*, »Razprave Slovenske akademije«, IV, 1958. Uz literaturu o perhti (P. br. 160) dodajem: N. Kuret, *Die Mittwinterfrau der Slowenen (Pehtra baba und Torka)*, »Alpes Orientales«, V, 1969. Uz temu o majci koja je ubila svoje dijete (P. br. 469): Z. Kumer, *Balada o nevesti detomorilki*, Ljubljana 1963.

Začuduje da se u knjizi nigdje ne spominje djelo: G. Heilfurth unter Mitarbeit von I. M. Greverus, *Bergbau und Bergmann in der deutschsprachigen Sagenüberlieferung Mitteleuropas*, Marburg 1967.

Uz predaju o roditeljima koji su ubili svoga neprepoznatog sina (P. br. 299) dodajem: M. Kosko, *Le fils assassiné* (AT 939 A), FFC, 198, 1966. Uz literaturu o morskim čudesima (P. br. 360—363): R. Schenda, *Walfisch-Lore und Walfischliteratur*, »Laografija«, 22, 1965, a uz predaje o letećem Holandežu i o »klabautermanu« upozorujem na nedavno izišlu knjigu: Helge Gerndt, *Fliegender Holländer und Klabautermann*, Göttingen 1971.

Znanstvenoj bi komparativnoj upotrebi knjige koristilo da su u napomenama navedeni brojevi iz najznačajnijih objavljenih kataloga narodnih predaja, prije svega iz kataloga finskih mitskih predaja L. Simonsuurija. Šteta je što nije upotrijebljen i katalog poljskih pripovijedaka i predaja J. Krzyżanowskoga premda je razumljivo da jezične zapreke to nisu omogućile. Christiansenov je katalog u knjizi upotrijebljen, a dodali bismo uz tekst br. 82 njegov broj 4000 te uz tekstove bi 400 i 401 njegov broj 5085. U knjizi su navedeni brojevi Aarne-Thompsonova kataloga narodnih pripovijedaka kada tematski odgovaraju nekim predajama u zbirci, čemu bismo dodali: br. 178 = Aa Th 366, br. 370 = Aa Th 758.

Zaključno se može reći da je ova široko obuhvatna i akribično priredena zbirka njemačkih narodnih predaja veoma dobrodošla svakome tko se zanima za to područje usmene književnosti. Ipak ostaje dilema: ne bi li bilo bolje da je autor pripremio 3. izdanje Rankeove zbirke, dopunivši ga modernim napomenama, kazalima i novijom literaturom, uz postupak koji bi sačuvao cjelinu Rankeove zbirke, a da je u samostalnom dodatnom dijelu objavio predaje kojih u Rankeovoj zbirci nema, opremljene na način kojim bi se mogao iskazati današnji suvremeni odnos prema njihovoj kompleksnoj problematici, uključivši društveni kontekst, funkcije, autentičnost i reprezentativnost tekstova.

Maja Bošković-Stulli